

KVALITET

INTEGRITET

ENTUSIASME

LAGSPILL

Norsk Institutt for naturforskning, NINA, er et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen naturforskning. Vår kompetanse utøves gjennom forskning, utredningsarbeid, overvåking og konsekvensutredninger. NINA har ca 150 ansatte. NINA er et institutt i Miljøalliansen. Fakta-ark gir populariserte sammendrag av publikasjoner fra NINA

Gauper og rådyr i Sørøst-Norge

Gauper i det sentrale Hedmark:

STØRSTE LEVEOMRÅDER SOM ER REGISTRERT TIL NÅ

Leveområdene til gaupene i de sentrale deler av Hedmark er de største som er registrert for gaupe. Dette er noe av det mest oppsiktsvekkende fra studiene av radiomerkede gauper i prosjektet Gaupe og rådyr i Sørøst-Norge.

Arealene

En voksen hanngaupe i Hedmark benyttet i gjennomsnitt 900 km², mens en voksen hunn benyttet 600 km² i gjennomsnitt. Gauper i de produktive områdene i sør hadde betydelig mindre arealkrav, men brukte fremdeles i gjennomsnitt hele 600 km² for hanner og 300 km² for hunner.

Variasjon i byttedyrtetthet

Variasjonen i størrelsen på leveområdene kan forklares av variasjon i byttedyrtetthet. I begge studieområdene synes de voksne gaupene å hevde «revir», med relativt liten overlapping mellom leveområdene til individer av samme kjønn. Det vil imidlertid alltid

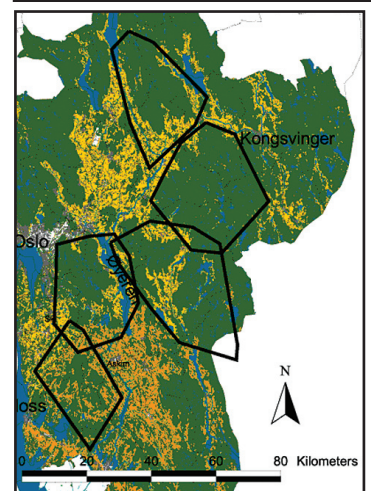
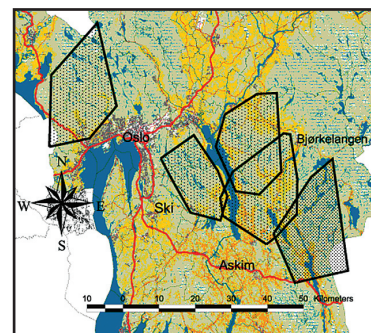
være litt overlapping langs kanten av revirene. Data på forflytning og områdebruk har blitt brukt til å utvikle metoder for å overvåke gaupe.

Spredningsatferden

Spredningsatferden til både gauper og rådyr varierte også betydelig mellom de to områdene. En betydelig større andel av unge gauper og rådyr vandret ut av Østerdalen sammenlignet med områdene i sør. Flere av de ettårige gaupene har vandret svært langt. Seks har gått mer enn 150 km bort fra sine oppvekstområder.

Rådyr

Unge rådyr kan også vandre langt. Et rådyr merket ved Osensjøen i Trysil gikk mer enn 150 km østover inn i Sverige. Rådyr født i områder med høy tetthet av rådyr gikk kortere enn rådyr født i områder med lave rådyrtettheter.

Leveområdene til fire hunngauper i sørområdet 2004/04 (over) og til fire hannngauper i 2002/03 (under).

5 studieområder

Gauper- og rådyrprosjektet i Sørøst-Norge ble startet i Hedmark i 1995, og er ett av fire store forskningsprosjekter som ble startet i Skandinavia på midten av 1990-tallet — i Nord-Trøndelag og i Østerdalen i Norge, og i Sarek nasjonalpark og Bergslagen i Sverige.

De fem studieområdene i Skandinavia.

Unge gauper har spredt seg

I fra 1995 til 2000 ble det arbeidet i og rundt Østerdalen i Hedmark (nordområdet). I 2000 ble studieområdet utvidet til Oslo, Akershus, Østfold, samt de sørlige deler av Oppland, Buskerud og Hedmark (sørområdet). Unge gauper har imidlertid spredt seg utover store deler av det sentrale Sør-Skandinavia (Hedmark, Oppland, Akershus, Telemark, Buskerud, Sør-Trøndelag, Värmland, Kopparberg, Västra Götaland).

Samfunnsmessige holdninger

Etter at gaupebestanden var redusert til små restbestander i Midt-Norge og Sørøst-Norge rundt midten av det forrige århundre, har den igjen tatt i bruk store deler av Skandinavia. I takt med de skiftende bestandsstørrelser fikk man også tydeliggjort de ulike samfunnsmessige holdninger til dyret. Dette avspeiles svært tydelig i de siste to-tre tiår i det forrige århundre, hvor man gikk fra kvotefri jakt med utbetaling av til dels betydelige fellingspremier, til fredning etterfulgt av kvotejakt.

Ekskursjoner

Gaupene tilbringer det meste av tiden innenfor sitt eget revir, men av og til kan de gjøre ekskursjoner langt utenfor sitt normale leveområde. I noen tilfeller har de gått 23 km utenfor det normale leveområdet. Hunngaupene har en tendens til å gjøre dette på høsten og tidlig vinter. Hannenes ekskursjoner skjer som regel i forbindelse med brunsten i februar-mars, da de er på jakt etter hunddyr. Selve parringen skjer i løpet av en uke i mars. Hannen og hunnen oppholder seg sammen i en periode fra et par dager til en uke.

Grim i Åstaddalen.

Foto: John Odden

REFERANSE TIL FAKTA-ARKET:

Gunnerød, T.B. (red.) 2006. Gaupe og rådyr i Sørøst-Norge. - NINA Faktaark 2-2006. 2s.

STOFFET ER HENTET FRA:

NINA Rapport 29

Reidar Andersen
John Odden
John D.C. Linnell
Morten Odden
Ivar Herfindal
Manuela Panzacchi
Øistein Høgseth
Lars Gangås
Henrik Brøseth
Erling J. Solberg
Olav Hjeljord:

«Rovvilt og Samfunn (RoSa)

Gaupe og rådyr i Sørøst-Norge

Oversikt over gjennomførte aktiviteter i 1995-2004»

BESTILLING:

NINA Rapport 29

kan bestilles fra NINA
Pris: kr. 250,-

Rapporten kan også lastes ned gratis på NINAs nettsider: <http://www.nina.no/archive/nina/PppBasePdf/rapport/2006/29.pdf>

REDAKTØR:

Tor B. Gunnerød

LAYOUT:

Ingrid W. Arntzen
Grafisk seksjon ved NINA

REDIGERING OG PRODUKSJON:

Hans Georg Jürgens

TRYKK:

Trykkerihuset Skipnes AS

ISSN 1503-5158

STORE KRAV TIL EFFEKTIV FORVALTNING

De naturlig lave bestandstetthetene blant store rovdyr medfører ekstra store krav til en effektiv og presis forvaltning. Det er derfor svært viktig å få oversikt over faktorer som påvirker deres bestandsdynamikk.

Tamrein og rådyr

NINA har analysert totalt 213 reproduksjonsforsøk blant hunngauper i de fem områdene. Disse områdene skiller seg fra hverandre på flere måter. I to av dem har gaupene tilgang på tamrein, og for de tre andre varierer tilgangen på hovedbyttedyret rådyr vesentlig. Dette gir seg utslag i store variasjoner i blant annet tidspunkt for kjønnsmodning.

Dør ikke av naturlige årsaker

Vi ser også at voksne gauper i Skandinavia sjelden dør av naturlige årsaker. De viktigste dødsårsakene er relatert til mennesket, som jakt, ulovlig jakt og påkjørsler. Faktisk er det slik at nærmere tre fjerdedeler av dødeligheten hos voksne individer skyldes kvotejakt eller illegal jakt. Jakt har en enorm betydning for tilveksten i gaupebestandene.

Illegal jakt

Vekstraten sank fra over 20 % til bare noen få prosent etter at skutte dyr ble tatt med i beregningene. Betydningen av illegal jakt varierer markant mellom studieområdene. I Sarek, Bergslagen og Akershus/Østfold ligger det årlige illegale uttaket på henholdsvis 17, 13 og 15 %. I Hedmark derimot blir kun 6 % skutt illegalt årlig.

Gaupene er spurtjegere og jaget rådyr i gjennomsnitt 30 m (fra 0 til 120 m) før rådyrene ble drept. Foto: B. Tveter

Rådyr — viktigste byttedyr for gaupa

Selv i Østerdalen, med svært lave tettheter av rådyr, var rådyr det klart viktigste byttedyret for gaupa både vinter og sommers tid. Gaupa er en svært effektiv jeger. Totalt endte 62% av registrerte jaktforsøk i drap. Jakt suksessen var størst for store byttedyr. Familiegrupper, dvs. hunngauper med unger, var de mest effektive jegerne. Gaupene viste ikke noen form for seleksjon mellom kjønn eller ulike aldersgrupper av rådyr.

Dødeligheten hos voksne rådyr var ganske lik mellom de to studieområdene. Det var imidlertid store forskjeller i fordelingen av dødsårsakene. Mens gaupa var den klart viktigste dødsårsaken i nordområdet, var jakt den største dødsårsaken i sør. Gaupa har tatt ut ca 10 % av rådyra hvert år i sørområdet, mens nesten 20-30 % av rådyra ble tatt av gaupa hvert år i Østerdalen.

Voksne hanner drepte flest sauer

Voksne hanner drepte klart flere sauer enn voksne hunner, viser prosjektet. Det var dessuten en tendens til at ettårige hanner og hunner drepte flere sauer enn de voksne etablerte gaupene. Mye av kjønnsforskjellen kan forklares av hannenes større tendens til over-skuddsdreping. Gaupas predasjon på sau synes å være forårsaket av tilfeldige møter mellom sau og gaupa heller enn et aktivt fødesøk. Sannsynligheten for at en gaupa bruker et område, øker med tettheten av rådyr. I motsetning

til det man kunne forvente hvis sau var et preferert byttedyr, ble beiteområdene på sau ikke preferert, men faktisk til en viss grad unngått. Vi analyserte så tapet av lam i de ulike beiteområdene i området, og fant at tapene økte med andelen gode rådyrhabitat i beiteområdet. Dette betyr at en beitepraksis som enten konsentrerer sauene på mindre areal eller der sauene blir holdt utenom områder preferert av gaupa, vil redusere tapene.

Radiomerking fra bakken og luften

Gaupene ble peilet ukentlig for å beregne størrelsen på leveområder, overlevelse og for å følge unge gauper på spredning. Radiopeiling ble utført både fra bakken og luften. Rådyrene ble for det meste peilet fra bakken. Rådyrene ble peilet én til to ganger i uken hele året for å bestemme overlevelse og bevegelser

i større skala, som spredning og migrasjon. I tillegg har de blitt peilet mer intensivt i perioder om vinteren og i kalvingssesongen.

De siste to årene har NINA også benyttet GPS-sendere (Geografisk Posisjonings-System) på hunngauper. GPS-senderne har tatt fra 4 til 12 posisjoner i døgnet ved hjelp av satellitter. Posisjonene lagres i sendere, og senderne faller av etter noen måneder. Vi kan så laste ut all informasjon. GPS-sendere gir oss en helt ny mulighet til å kartlegge gaupenes bevegelser på en svært nøyaktig måte. De siste to årene har NINA dessuten begynt å bruke mer avanserte VHF peilesystemer, som slås av og på.

Når gaupene er fanget, blir de bedøvet, veid, kjønnsbestemt, målt og påsatt radiosender. Foto: Hege Berg Henriksen